

Tilburg University

Review of the book **Flight of the Gods**

Sarot, M.

Published in:
Nederlands Theologisch Tijdschrift

Publication date:
2004

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):
Sarot, M. (2004). Review of the book Flight of the Gods: Philosophical perspectives on negative theology, I.N. Bulhof, L. ten Kate, 2000, 0823220346. *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, 58(1), 86-87.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Preprint

Ilse N. Bulhof & Laurens ten Kate (eds.), *Flight of the Gods: Philosophical Perspectives on Negative Theology* (Perspectives in Continental Philosophy 11), New York, Fordham University Press, 2000; xiii + 444 pp., ISBN 0823220354, geen prijsopgave.

Er is de laatste jaren in de theologie veel aandacht voor de herneming van de negatieve theologie in de hedendaagse continentale wijsbegeerte, met name bij Derrida. De hier aan te kondigen bundel is bedoeld als een handboek bij deze trend. Hij geeft naast besprekingen van de geschiedenis van de negatieve theologie (waarin bijv. pseudo-Dionysius de Areopagiet, Eckhart, Johannes van Het Kruis, Anselmus en Thomas van Aquino aan de orde komen) uitvoerige analyses van Derrida, Marion, Bataille, Adorno, Bakhtin en anderen. Hoewel de bundel voortkomt uit een onderzoeksproject van de onderzoeksgroep cultuurfilosofie van de KTU, is een aantal belangrijke scribenten van buiten opgenomen: Jean-Luc Marion (met een reeds eerder gepubliceerd artikel), Hent de Vries, Paul Moyaert e.a. Dit geeft zeker een bepaalde meerwaarde. Het handboekkarakter komt o.m. tot uitdrukking in een meer dan 30 blz. tellende bibliografie, en in uitvoerige registers. Ten opzichte van haar Nederlandstalige voorganger, *Ons ontbreken heilige namen*, is deze bundel sterk gewijzigd. In de bundel wordt een aantal interessante thema's aangesneden. Ik licht er twee uit. (1) Marion laat zien hoe Kants interpretatie van Anselmus' Godsbewijs in het *Proslogion* als een ontologisch argument geen correcte intentionele interpretatie is. Anselmus' argument – dat pas 600 jaar na Anselmus als een ontologisch argument aangeduid werd – was niet ontologisch, o.m. omdat hij niet van een bepaald begrip van het wezen van God uitging. Kants kritiek op het argument berust op een misverstand, en Anselmus was veel meer een negatief theoloog dan Kant voor waar wilde hebben. (2) Een belangrijke vraag is: kan de herneming van de premoderne negatieve theologie in de hedendaagse postmoderne wijsbegeerte geleden als een *voortzetting* van die eerste? Jozef Wissink antwoordt hierop genuanceerd, wanneer hij onderscheidt tussen twee vormen van negatieve theologie: negatieve theologie die voortkomt uit respect voor Gods Schepper-zijn en Gods God-zijn, en negatieve theologie die voortkomt uit een epistemologische verlegenheid. Voor de eerste, klassieke vorm van negatieve theologie sluit Gods transcendentie zijn immanentie en zijn werkelijke tegenwoordigheid in deze wereld niet uit. Voor de tweede vorm van negatieve theologie staat Gods transcendentie tegenover Zijn immanentie en is Gods verborgenheid verbonden met Zijn afwezigheid. Hoewel die tweede vorm van negatieve theologie vertegenwoordigers van de eerste soms letterlijk en met instemming citeert, betekent deze continuïteit toch niet dat de hedendaagse filosofen hetzelfde zeggen als wat middeleeuwse negatieve theologen zeiden. De nieuwe context waarin de uitspraken van deze laatstgenoemden gaan fungeren, doet een radicale betekenisverschuiving plaatsvinden. Beide thema's die ik uit deze fraaie bundel heb gelicht, handelen erover dat ouder gedachtegoed in een nieuwe context vaak een geheel nieuwe betekenis krijgt. Wanneer de hedendaagse continentale filosofie waarover deze bundel handelt, vanuit dit bewustzijn wordt gelezen, wordt zij voor theologen minder gemakkelijk in te passen in hun eigen projecten, maar wint zij aan zelfstandige interesse.

Marcel Sarot